

KIELEMME KÄYTÄNTÖ

Lehtikielen ilmaisutekniikka¹

»mmk»

Kun Suomen markan arvo pitkäaikaisen inflaation johdosta oli alimmillaan ja uutisissa mainittavat markkamäärät tähtitieteellisimmillään, tuli lehtikiellessä tavaksi keventää pitkiä numerojonoja uuden lyhenteen avulla: *mmk* = miljoona(a) markkaa. Sitä ei kaikilla tahoilla katsottu aivan suopeasti. Lyhennejärjestelmänsä johdonmukaisuudesta kiinni pitävät standardointimiehet huomauttivat, että näin kirjoitetun lyhenteen pitäisi oikeammin merkitä markan tuhannesosaa eli pennin kymmenestä — samoinhan *mm* (millimetri) tarkoittaa metrin tuhannesosaa ja *mg* (milligramma) gramman tuhannesosaa. Sijaan he suosittelivat isolla *m*-kirjaimella alkavaa lyhennettä *Mmk* (megamarkka), joka vastaa sellaista fysiikan ja tekniikan kielien kansainvälistä lyhennettä kuin *MW* (megawatti eli miljoona wattia). Huomautukset kaikuivat enimmäkseen kuuroille korville, ja tuskin niiden noudattamisella olisi suurta käytännöllistä merkitystä ollutkaan. Jokunen sanomalehti otti niistä kuitenkin vaarin ja siirtyi *Mmk*-linjalle, alettiinpa ainakin eräässä tamperelaisessa lehdessä saman tien viljellä sellaista aivan omatekoista lyhennettä kuin *Mdmk* = miljardi(a) markkaa.

Tuli rahanuudistus ja markan arvo palautettiin suunnilleen sille tasolle, missä useimmat vakaanpuoleisina pysyneet muiden maiden rahayksiköt olivat olleet. Olisi voinut odottaa, että lyhenne »mmk» nyt tarpeettomana häviäisi käytöstä; eiväthän liikuteltavat rahasummat

enää olleet yhtä inflatorisia kuin sen muotiintulon aikoihin. Kävi kuitenkin toisin. Vanhalta tottumukselta ruvettiin uuttakin miljoonan markan erää, siis entistä sataa miljoonaa, lyhentämään »mmk:ksi», ja tämä tapa on monessa lehdessä jatkunut vuodesta toiseen. Kätevä se tietysti on kirjoittajalle, mutta onko se yhtä kätevä ja havainnollinen myös tekstiä seuraavan lukijan kannalta? Linaan palasen uutistekstiä:

»Satamalautakunta oli pyytänyt mairittuihin laituritöihin sekä Nihti- ja Sompassaaren välisten alueiden täyttö- ja tasaustöitä varten 1 mmk. Esityksensään se mainitsee, että tämän vuoden talousarviossa on Nihdin lauttasatamaa varten 1.200.000 mk:n määräraha.»

Lukija siristelee silmiään: onko kyseessä aivan olennaisesti erisuuruiset määrarahat, kun ne ovat saaneet noin erilaisen graafisen ilmauksen? Täyteläs »1.200.000 mk» (nykyään tosin kirjoitetaan mieluummin pisteittä, pelkkiä väljejä käyttäen: 1 200 000 mk) osoittaa jo näkökuvallaan, että kyseessä on sangen huomattava summa; sen rinnalla vaikuttaa »1 mmk» niin karulta, ettei ajattelemta uskoisi sen olevan peräti viisi kuudesosaa samaisesta 1 200 000 markasta. Eihän »1 mmk» eroa »1 mk:sta» eli yhdestä markasta kuin pelkän kirjaimen verran, ja sen ylitse voi lukija — kenties myös latoja — huomattomuuksissaan harpata tajuamatta, kuinka suuresta summasta oikein on puhe. Asia on vakavampi kuin ehkä tullaan ajatelleeksikaan. Kun esimerkiksi valtion tulo- ja menoarvion lukuja

¹ Julkaistu Sanomalehtimieheissä 6/1968.

esitellään syksyisin lehdissä, saattaa jokin 200 000 mk:n tai 450 000 mk:n menoerä, vaikkapa tieteellisen järjestön avustuksena, saada graafisen näkökuvansa voimalla lukijan ajatuksissa paljon suuremman sijan kuin sen rinnalla mainitut »20 mmk:n» tai »45 mmk:n» määrärahat uusien teiden rakentamista koskeviin selvittelyihin tai joihinkin tukiaistarkoituksiin. Kumminkin jälkimmäisissä tapauksissa liikutellaan sata kertaa suurempia summia kuin edellisissä. Tehokkaampaa keinoa nykymiljoonan — sadan vanhan miljoonan — arvon mitätöntämiseen kansalaisten silmissä tuskin voi ajatella kuin tuo näppärydessään kavala »mmk», jolla juuri suurimmat menoerät saadaan leimatuksi mahdollisimman pienen näköisiksi.

Suomen Tietotoimiston uutisteksteissä on jo vuosikausia noudatettu sellaista tapaa, että »miljoonan markan» lyhenteenä nykymarkoista puhuttaessa on selvästi *milj. mk* eikä inflatoriseen sähkeytyyliin *mmk*. Olisi toivottavaa, että tämä tapa yleistyisi lehdistöön ja että tuo inflaation syömän vanhan markan omalaatuinen muistomerkki, lyhenne »mmk», vähitellen saadaan unohtumaan. Muutkin kielet tulevat toimeen ilman yhtä typistettyä lyhennettä.

Onnettomuus — turma

Lyhenteen »mmk» kätevyys on tietysti ollut varsinkin otsikonlaattijain mieleen — saadaanhan sen avulla säästettyksi kirjaintilaa. Kun nyt ehdotin sen korvattavaksi pitemmällä mutta puhuvammalla lyhenteellä, sopinee tehdä yksin tein vastaehdotus, jota noudattamalla monien uutisten otsikoihin ja itse uutisteksteihinkin saadaan raivatuksi entistä enemmän tilaa.

Ehdotus koskee sanaa *onnettomuus*. Se on tietysti käännöslaina ruotsin sanasta *olycka*, ja tarkemmin ajateltaessa vieläpä varsin ontuva käänös; luulisihan suo-

men johto-opin mukaan »onnettomuuden» tarkoittavan ensisijaisesti onnellisuuden vastakohtaa, niin kuin sen kantasana *onneton* on onnellisen vastakohta. Käytännössä tähän merkityksen ontuvuuteen on totuttu, mutta sanan hankaluus ilmenee silti varsinkin sen aiheuttamisessa pitkissä yhdyssanoissa, jotka otsikonlaattijan kannalta ovat epämuokavia: *liikenneonnettomuus*, *lento-onnettomuus*, *räjähdysonnettomuus* (inessiivi *räjähdysonnettomuudessa*, joka ei enää mahdu yhdelle otsikkoriville, isommin kirjaimin ei kahdellekaan).

Suomessa sattuu kuitenkin olemaan myös vanha omaperäinen »onnettomuutta» merkitsevä sana, vieläpä esimerkillisen lyhyt ja naseva: yksinkertaisesti *turma*. Nykyisessä kielenkäytössä se on jäänyt enimmäkseen ylätyylin omaisuudeksi; vain pienehköä onnettomuutta merkitsevässä *tapaturma*-sanassa se on kaikkien käyttämää normaalityyliä. Eräällä erikoisalalla, lakikielessä, *turma*-sanaa on vanhastaan viljelty nimenomaan merionnettomuuden nimityksessä *meriturma*.

On huvittavaa, että tarvittiin äidinkieleltään ruotsalaisen miehen kekseliäisyyttä, ennen kuin tämän *turma*-sanan näppäryys huomattiin. Sen nosti piilosta muutama vuosi sitten maaherra K. G. R. Ahlbäck, joka ehdotti sen yleistämistä »onnettomuuden» normaalityyliseksi vastineeksi. Ehdotusta kannatti mm. Suomen Akatemian kielilautakunta, ja jonkin verran käyttöä *turma* on sen jälkeen saanutkin eräissä sanomalehdissä. Useimmilta se näkyi jääneen huomamatta. Sen edut pitkävetoiseen ja asiallisesti kömpelöön »onnettomuuteen» verrattuna ovat kuitenkin niin ilmeiset, että olisi tuhlausta jättää käyttämättä ne hyväksi. Kannattaa siis muistaa, että paitsi *meriturmaa* ovat mahdollisia myös *liikenne-*, *lento-*, *räjähdy-* jne. *turmat* — eivätkä vain otsikoissa vaan tekstin tiivistämiseksi myös itse uutisissa.